

Оксана А. Пашечко
**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ**

У статті досліджено еколого-економічні механізми управління енергетичними ресурсами регіону. Розроблено механізм забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів регіону, а також еколого-економічний механізм формування і використання енергетичного потенціалу регіону.

Ключові слова: енергетичні ресурси; раціональне енергокористування; енергозбереження; управління енергетичним потенціалом.

Рис. 2. Літ. 12.

Оксана А. Пашечко
**ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ
ЭНЕРГЕТИЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ РЕГИОНА**

В статье исследованы эколого-экономические механизмы управления энергетическими ресурсами региона. Разработаны механизм обеспечения рационального использования энергетических ресурсов региона, а также эколого-экономический механизм формирования и использования энергетического потенциала региона.

Ключевые слова: энергетические ресурсы; рациональное энергопользование; энергосбережение; управление энергетическим потенциалом.

Oksana A. Pashechko¹
**ECOLOGICAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENERGY
RESOURCES MANAGEMENT AT THE REGIONAL LEVEL**

The article investigates ecological and economic mechanisms of region's energy resources management. The mechanism of energy resources rational use in a region and ecological and economic mechanism of formation and employment of region's energy potential are developed.

Keywords: energy resources; rational energy use; energy saving; energy potential management.

Постановка проблеми. Проблемними аспектами еколого-економічної ситуації в Україні є переважання природомістких галузей, сировинна орієнтація експорту. Також невирішеними є питання забезпечення повної оплати енергії користувачами, відповідної оплати товарної продукції виробників, формування ринку ефективного енергопостачання, його екологічна і технічна безпека. Саме ці аспекти повинні стати орієнтирами в державному регулюванні паливно-енергетичного комплексу.

В умовах вирішення глобальних соціо-еколого-економічних проблем, формування глобалізаційних та євроінтеграційних векторів розвитку економіки України необхідно враховувати, що до складу еколого-економічного механізму входять такі важливі інструменти ресурсо- та енергозбереження, як: стратегічна екологічна оцінка (СЕО), екологічна експертиза, екологічний аудит, оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), гармонізовані директиви Європейського союзу (ЄС) [10].

Важливою частиною комплексного механізму управління енергозбереженням є еколого-економічні механізми в регіональному вимірі. Неузгодженість складових механізму управління, недосконалість системи показників,

¹ National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne, Ukraine.

які дозволяють обґрунтувати еколого-економічну доцільність впровадження енергозберігаючих заходів на рівні підприємства, відсутність адекватних механізмів прийняття рішень спричиняють гальмування процесів енергозбереження в Україні [8].

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти формування та розвитку екологічно орієнтованих, економічних, організаційних та інших механізмів раціонального природокористування, врахування енергетичної складової їх модернізації, економічної поведінки суб'єктів господарювання розглянуто у працях М.Д. Балджи [1], Л.В. Жарової [2], С.М. Ілляшенка [3], Л.Є. Купінець [4], Л.Г. Мельника [12], В.С. Міщенко [5], В.І. Павлова [6], П.М. Скрипчука [7], І.М. Сотник [8], О.В. Ставицької [9], Є.В. Хлобистова [11] та інших вчених.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом із тим, більшість підприємств промисловості України не приділяють достатньої уваги екологічній складовій своєї діяльності, а також питанням енергоефективності та енергозбереження. Єдність енергетики й виробництва, процеси зростаючого взаємного проникнення цих двох систем, порушення екологічної рівноваги, еколого-економічна нестійкість дозволяють говорити про необхідність стабілізації стану довкілля, раціональне використання його природоресурсного потенціалу та відтворення якості навколишнього природного середовища (НПС) як складової процесу формування еколого-економічного механізму раціоналізації розподілу та використання енергетичних ресурсів в контексті енергозбереження.

Метою дослідження є теоретичне узагальнення та удосконалення основних засад і методичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо формування еколого-економічного механізму управління енергоресурсами на регіональному рівні.

Основні результати дослідження. У науково-економічній літературі виділяють організаційний, організаційно-економічний, фінансовий, ринковий та інші види механізмів. Економічні механізми доцільно розглядати як сукупність методів, важелів, нормативного, правового та інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів економіки, а в енергетиці – через призму екологізації, тобто з урахуванням екологічних вимог до розвитку науково-технічного прогресу в цій сфері.

Л.Г. Мельник визначає механізм управління як складову системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності об'єкта управління [12, 366].

Більш ґрунтовно аспекти формування та функціонування механізму управління розглядає С.М. Ілляшенко, характеризуючи його складністю структури, складними взаємозв'язками, динамічністю [3, 35].

На думку Є.В. Хлобистова, економічний механізм екологічної політики – це комплекс організаційних, нормативних та правових заходів досягнення оптимальної взаємодії економіки та НПС; система державного стимулювання, попередження та обмеження діяльності, небезпечної для людини та НПС [11, 745].

Механізми реалізації макроекономічного регулювання природоохоронної діяльності в Україні розроблено Л.В. Жаровою, яка визначила напрями

вдосконалення механізмів попередження надзвичайних ситуацій природно-техногенного характеру, вимоги до інституціонального середовища [2, 20].

Для забезпечення комплексного природокористування застосовують організаційно-економічні механізми як сукупність прийомів, методів, інструментів та важелів, за допомогою яких регулюється процес комплексності [1, 34].

На думку В.І. Павлова, найактуальнішою проблемою розвитку регіонів України є створення ринку енергоощадних технологій і збільшення обсягів їх виробництва, розширення мережі організацій-виконавців послуг з енергозбереження, створення виробничої бази енергозбереження [6, 544].

Можливість еколого-економічного управління комплексним екологічно орієнтованим енергокористуванням забезпечується цілеспрямованим державним регулюванням. На нашу думку, управління комплексним екологічно орієнтованим енергокористуванням слід розуміти як сукупність еколого-економічних інструментів регулювання відносин між органами державної влади, місцевого самоврядування, компаніями-постачальниками енергетичних ресурсів та безпосередніми енергокористувачами.

Існує також економічний механізм відтворення природних ресурсів. Його формування починається з уточнення прав власності на ресурси між державою, суб'єктами господарювання і місцевими органами, що в умовах ринку діють на принципах комерційного розрахунку. Цей механізм містить макро-, мезо- і мікрорівень. Економічний механізм відтворення природних ресурсів складається з організаційної, управлінської та інституціональної складових, які контролює Міністерство охорони навколишнього природного середовища та уповноважені місцеві органи [1, 39–41].

Механізм упровадження цільових програм у паливно-енергетичному комплексі з метою подолання проблем енергозабезпечення пропонує О.В. Ставицька. Він включає [9]:

- реструктуризацію експортно-імпортних зв'язків;
- іноземні інвестиції;
- системне використання енергоінфраструктури, комплексний розвиток високих технологій.

Враховуючи проаналізовані праці та пропозиції вчених, на нашу думку, механізм забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів регіону буде включати наступні складові (рис. 1).

Цей механізм виконує функцію регулятора системи раціонального використання енергетичних ресурсів. До забезпечуючої системи віднесено еколого-економічні методи, систему управління в енергетичній та екологічній сферах, еколого-енергетичне регулювання, законодавчу базу, фінансове та інформаційне забезпечення, еколого-економічний інструментарій. Оціночний блок базується на економічній оцінці енергетичного потенціалу, екологічній експертизі, енергетичному аудиті, визначенні питань у сфері власності на енергетичні ресурси. Результативний блок механізму забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів регіону передбачає раціоналізацію використання енергоресурсів за положеннями «зеленої» економіки та згідно директив ЄС і стратегії енергетичної безпеки держави.

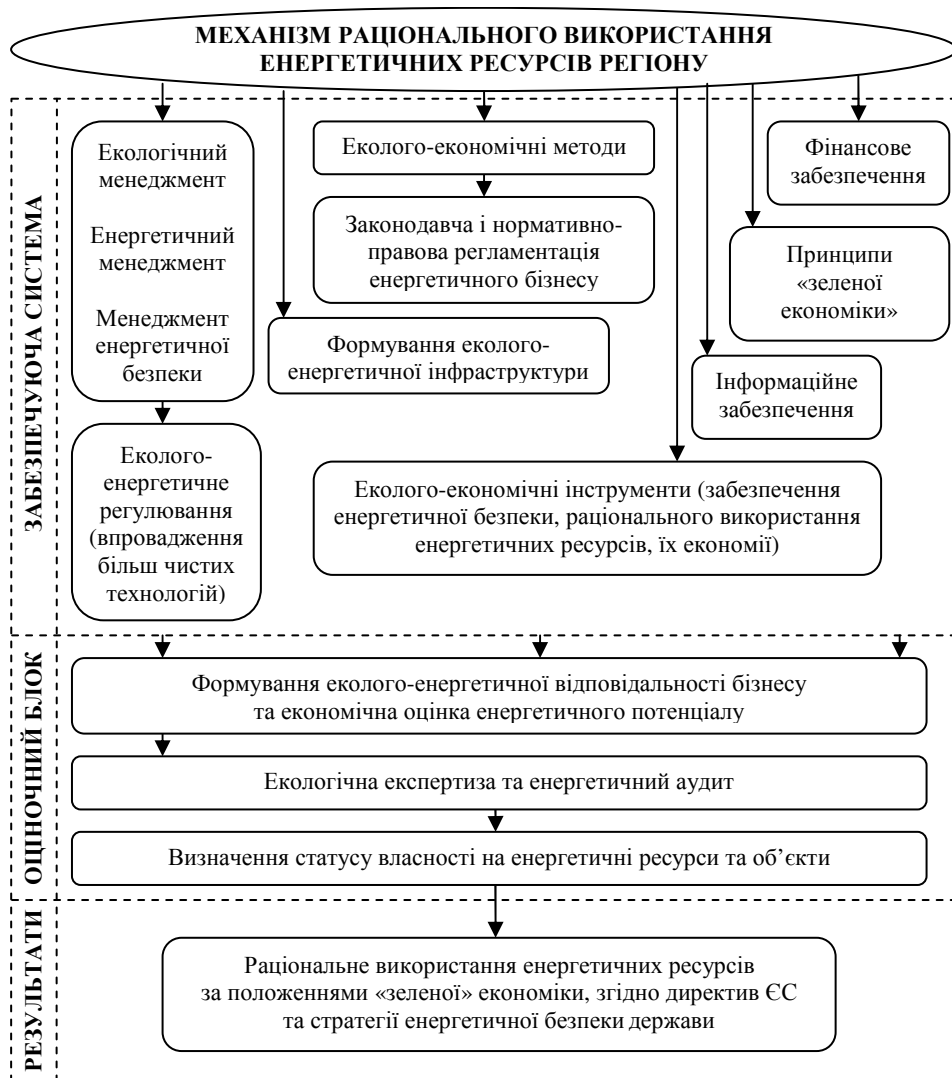

Рис. 1. Механізм забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів регіону, авторська розробка

Дієвим механізмом розподілу і використання енергоресурсів, їх територіального перерозподілу, регулювання відносин між власниками енергооб'єктів є такий, що розв'яже організаційно-правові, соціо-економічні, виробничо-територіальні та екологічні завдання. Отже, основним інструментом держави у забезпеченні моделі стійкого розвитку енергокористування, що є стратегічною метою енергетичної політики держави, повинно бути енергозбереження.

Важливу роль в економіці природокористування загалом відіграють кредитні, податкові, цінові важелі, які використовуються з метою цільового використання внутрішніх та зовнішніх джерел для екологізації підприємництва. За їх допомогою доцільно встановлювати адекватні ціни на енергоносії, здійсню-

вати перехід до загальнообов'язкової системи платного природокористування, інституційні перетворення у правовій та економічній взаємодії держави і користувачів природних ресурсів.

На регіональному рівні доцільно виділити такі напрями, як повна інвентаризація природних енергетичних ресурсів та альтернативних джерел енергії, оцінка екологічної надійності господарських об'єктів і виробничих систем, реалізація програм наукових досліджень актуальних екологічних проблем, програм і проектів з ресурсо- та енергозбереження, прогнозування явищ і процесів при застосуванні в енергетиці більш чистих технологій та інші.

На міжнародному рівні в механізмах реалізації положень «зеленої економіки» використовуються ключові елементи екологічної оцінки, в т.ч. і в міжнародному праві, зокрема, горизонтальні директиви ЄС про ОВНС, СЕО та інші. Роль екологічної оцінки розкривається через інформаційне забезпечення, розгляд альтернатив, інтеграцію екологічних викликів з економічними, соціальними та іншими викликами, уникнення ризиків. Для визначення обсягу негативного впливу конкретної ситуації на цілісність об'єктів НПС використовують процедури скринінгу, «скопінгу» (визначення необхідної інформації для ОВНС), документальне оформлення, консультації з природоохоронними органами, громадськістю, транскордонні консультації. Наразі інновацією в енергетиці України є запровадження систем енергетичного управління ISO 50001:2011 «Energy management systems – Requirements with guidance for use».

У наукових доробках Л.Є. Купінець [4, 51–315] та П.М. Скрипчука [7] увагу приділено проблемі відсутності ефективного державного управління енергетичною безпекою. Ці вчені пропонують запровадження інструментів екологічного менеджменту, зокрема, екологічної сертифікації територіально-господарських систем, що включають планування, фінансування та стимулювання раціонального природокористування і природоохоронної діяльності. Отже, теоретико-методологічні засади управління і регулювання процесів екологізації, механізми регулювання екологічної безпеки продовольчого комплексу необхідно доповнювати механізмами відповідальності у контексті формування еколого-економічного механізму управління енергоресурсами на регіональному рівні.

Механізм фінансування природоохоронної діяльності в Україні створений відповідно до вимог адміністративно-командної системи і представлений чисельними фондами охорони НПС, Державним фондом охорони навколишнього природного середовища, розділом «Охорона навколишнього природного середовища» у Держбюджеті, який формується за залишковим принципом [5, 46; 11]. Отже, реструктуризація економіки держави, розвиток економіки природокористування та її фінансування повинні спиратися на цільовий характер використання коштів, необхідних для організації та впровадження природоохоронних проектів, оптимальне використання обмежених енергетичних ресурсів при підвищенні тарифів.

Актуальним є розвиток економічно ефективних та екологічно безпечних виробництв, активізація інвестування, впровадження інновацій. На регіональному рівні необхідно враховувати особливості наявного енергетичного потенціалу, під яким ми розуміємо сукупність енергетичних ресурсів держави,

певної території, регіону тощо, які впливають на всі галузі національного господарства, де створюється реальний ВВП.

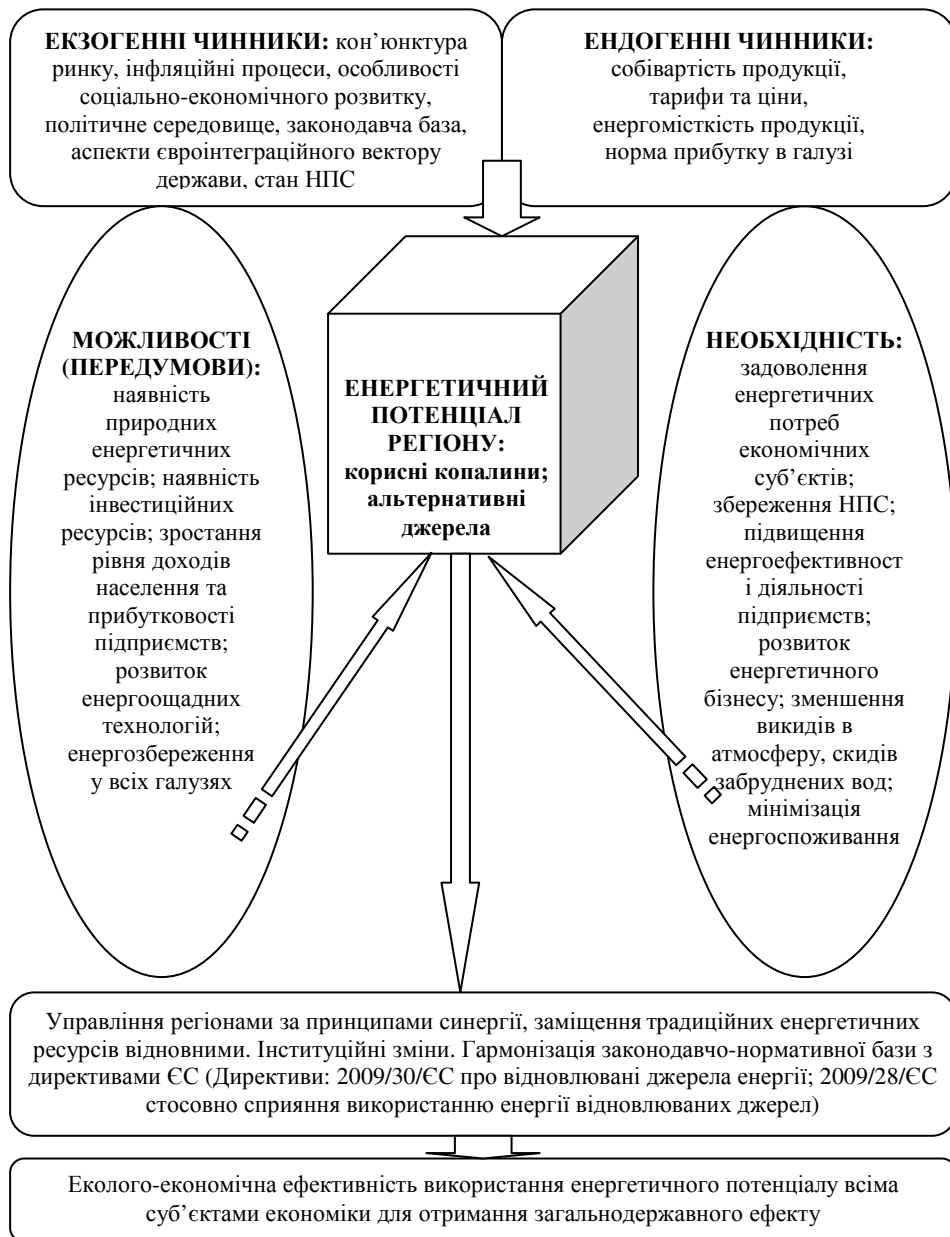

Рис. 2. Еколого-економічний механізм формування та використання енергетичного потенціалу регіону, авторська розробка

З метою оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу та можливості забезпечення енергонезалежності регіонів та в цілому держави

розроблено еколого-економічний механізм формування і використання енергетичного потенціалу (рис. 2).

Тому цілі еколого-економічної оптимізації енергетичного потенціалу полягають у розробці важелів обмеження негативного впливу на НПС за умови достатнього рівня економічної стійкості, еколого-економічної ефективності, управління за принципами синергії, заміщення тощо. Основними цілями оптимізації розподілу і використання енергетичних ресурсів та управління енергетичним потенціалом держави та її регіонів є забезпечення енергетичними ресурсами усіх стадій відтворювального процесу, ефективний перерозподіл енергетичних ресурсів в економіці, інноваційність в енергозбереженні, підтримка збалансованості енергетичної галузі в цілому.

Висновки. Таким чином, еколого-економічний механізм управління енергетичними ресурсами регіону має враховувати комплексні підходи до природокористування на принципах енергоефективності та енергозбереження. З цією метою розроблено механізм забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів регіону (рис. 1). Для реалізації комплексного вирішення проблем енергетики на регіональному рівні з урахуванням екологічних чинників пропонується еколого-економічний механізм формування та використання енергетичного потенціалу регіону (рис. 2). До **напрямів подальших досліджень** належить розробка та аналіз результатів запровадження еколого-економічного механізму раціонального використання енергетичних ресурсів на основі системи еколого- та соціально-економічних показників, а також взаємодії енергопостачання, енергокористування та енергозбереження в умовах ринку.

1. Балджи М.Д., Харічков С.К. Основи діагностики комплексного природокористування : регіональний вимір // ІПРЕД НАН України. – Одеса, 2008. – 170 с.

2. Жарова Л.В. Макроекономічне регулювання природоохоронної діяльності (теорія, методологія, практика): Автореф. дис... докт. екон. наук: спец. 08.00.06 – Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – К., 2013. – 40 с.

3. Лляшиченко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібник. – Суми: Університетська книга, 2003. – 278 с.

4. Купинец Л.Е. Екологізація продовольственного комплексу: теорія, методологія, механізми. – Одеса: ИПРЕЭИ НАН України, 2010. – 712 с.

5. Міщенко В.С. Фінансування природоохоронної сфери (чи є критерій достатності?) // Економіка України. – 2008. – №8. – С. 46–55.

6. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації): Монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 580 с.

7. Скрипчук П.М. Організаційно-економічні засади екологічної сертифікації в системі управління природокористуванням: Монографія. – Рівне: НУВГП, 2012. – 336 с.

8. Сотник І.Н. Экономические инструменты энергосбережения как фактор снижения энергоёмкости производства // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Вип. 4. – Суми: СумДУ, 1999. – С. 82–87.

9. Ставицька О.В. Проблеми екології енергетичних об'єктів міст як головного техногенного чинника впливу на біосферу // Управління сучасним містом. – 2003. – №4/10–12. – С. 183–192.

10. Управління доквіллям та інтеграція екологічної політики до інших галузевих політик: короткий опис Директив Європейського Союзу та графіку їх впровадження // www.sbs-envir.org.

11. Хлобистов Є.В. Фінансові механізми екологічної політики // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – Вип. 3–4. – К.: НАНУ, 2004. – С. 745.

12. Економіка підприємства: Учебн. пособие / Под общ. ред. Л.Г. Мельника. – Суми: Университетская книга, 2002. – 632 с.

Стаття надійшла до редакції 5.05.2015.